

EAEko familia etorkinen aukerak lehen hezkuntzan: eskola eta hizkuntza eredu¹

Nahia Intxausti Intxausti

nahia.intxausti@ehu.es

Feli Etxeberria Sagastume

feli.etxeberrria@ehu.es

Luis Joaristi Olariaga

luis.joaristi@ehu.es

Hezkuntza Ikerkuntzako eta Diagnosi Metodoen Saila
Filosofia eta Hezkuntza Zientzien Fakultatea
Euskal Herriko Unibertsitatea

GAKO-HITZAK: Lehen Hezkuntza. Familia etorkinak. Hizkuntza ereduak. Euskal Autonomia Erkidegoa.

1. SARRERA

Egungo gizartea gero eta kultura anitzagokoa da, eta Euskal Herrian ere Espainiaz kanpotik etorritako gero eta ikasle gehiago ditugu eskoletan. Ikasgeletan, beraz, kultura eta hizkuntzen ezagutza eta eskolatze maila anitzak adierazten dituzten ikasleak ditugu, ondorioz, ugaritzen ari zaigu, egunez egun, aurrez jada bagenuen aniztasuna.

Aniztasunaren gorakadak ikerketak ugaritu ditu, baita hezkuntza alorrean ere, horren lekuko da azken urtetan beste herrialdeetatik datozen ikasleak aztergai dituzten hezkuntza alorreko ikerketa kopurua (Aparicio, 2001). Ikerketa gehienak hezkuntza formalaren eremuan burutu dira, es-

¹ Lan honen markoa Hezkuntzarako Ikerketa eta Diagnosi Metodoen Sailean Euskal Herriko Unibertsitatean inskribatutako Tesi Doktorala da, Feli Etxeberria katedradunak zuzendua eta Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitatea eta Ikerketa sailaren laguntza duena.

kolak ikaskuntza eta sozializazio instituzio gisa jokatzen duen rola aintzat hartzen delako eta herrialde hartzailearen eredu sozial eta kulturean murgiltzeko eremu garrantzitsua osatzen duelako.

Aitzitik, ikasleen inguruko ikerketak familia gunea ere aintzat hartzea ezinbestekoa du, are gehiago ikasle horiei dagokienean. Gizarte hartzailearen inguruan nahiz eskola eremuaren inguruan familien hautemateak, eta zehazki, hezkuntza alorrean egiten dituzten aukera eta jokaerak ezagutzeak ikasleen gizarteratze eta hezkuntza prozesuak hobeto ulertzen lagunduko dutelakoan gaude. Familien egoera ezagutzea ezinbestekoa da ikasleen gizarteratze prozesuak eta hezkuntza prozesuak bere osotasunean ulertuko badira. Halaber, familien inguruko informazioak, batetik, familiaren eta eskolaren arteko ezagutza handitu, eta bestetik, komunikazioa hobetzeko aukera ere eman dezake.

Ondorioz, ondorengo lerroetan familia etorkinen hezkuntzari buruzko hautemateak ezagutzeko burututako ikerketaren zati baten berri ematen da, zehazki, familia etorkinen eskola eta hizkuntza eredu aukerak jasotzen dituen.

2. EAEko TESTUINGURUA: HEZKUNTZA ETA ANIZTASUNA

Euskal Autonomia Erkidegoan Espainiar Estatuarekin alderatuz gero baxuagoa da Espainiaz kanpo jaiotako pertsona kopurua; Espainian % 11,3 den bitartean, EAEn % 5,4 osatzen dute (INE, 2008). Hezkuntza testuinguruari erreparatuz gero, Espainia mailan 2008-2009 ikasturtean ikasle guztien artean % 9,97 zen ikasle etorkina (MEC, 2009). EAEn, berriz, estatuz kanpotik etorritako ikasleak %5,6 ziren 08-09 ikasturtean (Eusko Jaurlaritza, 2008). Euskal Gobernuaren arabera ikasturte berean 19.052 ikasle atzeritar zeuden EAEko eskoletan (helduen hezkuntzakoak kontuan hartu gabe). Hauen artean % 40,67 ari ziren Lehen hezkuntza ikasketak burutzen. Etapa honetan % 69,87 genituen ikastetxe publikoetan ikasten eta % 31,13 ikastetxe kontzertatuetan. Probintzia bakoitzean aldatu egiten da ikasle hauen kopurua; Bizkaiak ditu ikasleen kopuru absolutu altuenak eta Arabak, berriz, kopuru erlatibo altuenak.

Hizkuntza ereduaren arloan, ikasleri osoaren datuei dagokionez % 20,24 genuen A ereduari, % 23,16 B ereduari eta azkenik % 55,98 D ereduari (Eusko Jaurlaritza, 2008). Etorkinen seme-alaben datuei dagokionez, 2007-08 ikasturtean etapa guztiei dagozkienak adierazten dira: A ereduak biltzen ditu etorkinen seme-alaben %41,26; B ereduak % 29,14 eta D ereduak, berriz, % 29,58. Datuek agerian uzten dute, beraz, etorkinen seme-alaben hautuak ez direla ikasleri osoaren parekoak, nahiz eta azken urteetan B eta D ereduak gero eta gehiago hautatu dituzten etorkinen seme-alabek eta gainerako ikasleek (Eusko Jaurlaritza, 2009). Dena dela, hizkuntza-ereduen aukeraketa horrek seme-alaben integrazioan izan di-

tzakeen inplikazioak kezkatu ditu azken urteetan zenbait aditu (Barquín, 2006; Euskararen Kontseilua, 2006; Zapata, 2006; Septién, 2006).

Era berean, familia etorkinen seme-alaben jatorrizko herrialdeen aniztasuna kontuan hartzekoa da, 128 jatorrizko herrialde desberdinetatik etorritako ikasleak baikeituen 07-08 ikasturtean² gure eskoletan. Urte bereko datuen arabera, jatorri talde handiena kolonbiarrek osatzen zuten (% 14,48), ondoren, Boliviarrak (% 12,27), Ekuadortarrek (% 10), Marokoarrek (% 8,77), eta Errumaniarrek (% 7,89).

Atzerritar ikasleria ugaritzen ari den honetan, Euskal Gobernuak Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak zenbait neurri hartu ditu ikasle etorkinen eskolatzeko Euskal Gobernuak Hezkuntza Sistemari bideratzeko.

1998. urteko aginduan lehen aldiz arautzen dira ekintza eta neurriak «*gizarte edo kulturaren ikuspegitik besteak baino egoera txarragoan diren ikasleentzat eta eskolara egokitzeko zailtasun handiak dauzkaten ikasleentzat*» (1998 Agindua, 164, 1998-8-31). Urte berean Hezkuntza Departamentuak argitaratu zuen «Eskolan aniztasun etniko eta kulturari hezkuntza erantzuna emateko orientabideak» liburua (Jaussi Nieva, et.al. 1998). Era berean, Euskal Gobernuak 2003. urtean «EAEko ikasle etorkinak epez kanpo eskolatzeko arautzeko instrukzioak» deituriko zirkularra banatu zuen eskoletan (Eusko Jaurlaritza, 2003). Zirkularren puntu azpimarragarriak hiru dira: fondo publikoekin mantentzen diren eskoletan etorkin kopuru orekatua lortzea, ikasleak B eta D ereduaren bitartez hizkuntza normalizazio prozesuan integratzea eta diagnostiko bat nahiz estrategia bat zehaztea.

Urte bete geroago, «Etorkinak artatzeko programa» sortu zen (Eusko Jaurlaritza, 2004) berariazko hiru helburuei erantzuteko: ikasleek bi hizkuntza ofizialak ahoz eta idatziz menderatzea, gainerako ikasleen curriculum bera izatea eta autonomia garatzea. Honetarako, Gobernuak eskolei eskaintzen die Hizkuntza Indartzeko Proiektuak aurkezteko aukera. Proiektu hauen bidez baliabideak eskaini nahi zitzaizkien, Euskal hezkuntza Sistemari lehen aldiz eskolatzen ziren ikasleen beharrak artatzeko, baldin eta komunikatzeko gabezia handiak bazituzten, eta hizkuntza errefortzua behar bazuten (Eusko Jaurlaritza, 2006). Zenbait ikerketak adierazi dute (Basurko et.al, 2006; Septien, 2006) giza baliabideen premia ikasleek trataera egoki bat eskura dezaten.

Euskal Gobernuak azkenekoz 2007-2010 urte bitarteko programa eskaini du (Eusko Jaurlaritza, 2007). Programaren xedea Kultura-artekotasuna eta iritsi berria den ikaslearen inklusioa bultzatzea da, hain zuzen ere ondorengo hiru helburuen bitartez: 1) Ikasle iritsi berriaren eskola inklusioa eta inklusio soziala bultzatzea, harrera eta integrazio egoki baten bitar-

² Eusko Jaurlaritzaren datuek ez dute zehazten herrialde hauek ikasleen jaiolekuak diren edo hauen gurasoen jaiolekuak diren.

tez, inolako diskriminaziorik gabe. 2) Kultura-arteko hezkuntza sustatzea, berdintasuna, elkartasuna eta kultura aniztasuna errespetatuz. 3) Ikasle iritsi berriaren eskola arrakasta lortzea, komunitateko bi hizkuntza ofizialen ikasketa dela medio, bereziki euskararen ikaskuntza indartuz. Aipatu helburuak lortzeko 2004. urteko programak jasotzen dituen zenbait neurri berrestez gain, ondorengoak aurreikusten ditu gobernuak: formazioak eta mintegiak burutzea, kultura-arteko koordinatzailea eskola batzuetan ezartzea, eskola dokumentuak egokitzeko eta iritsi berrien esku-hartzerako plan indibidualak garatzeko orientabideak eskaintzea, materialak sortzea (familiei eta ikasleei harrera egiteko nahiz tutoretza eta curriculumeko gaietan kultura-arteko ikuspegia txertatzeko), epez kanpo datozen ikasleen eskola arteko banaketa orekatua lortzeko neurriak zehaztea, instituzio eta departamentu desberdinekin baterako ekimenak burutzea eta interpretazio zerbitzuak ezartzea.

Euskal Gobernuak sortu dituen bi programak (2004. urtekoak eta 2007-2010.urteetakoak) atzerritik datozen ikasleak artatzeko eta hezkuntza komunitateko partaide guztien arteko elkar ezagutza bultzatzeko asmoz egin dira. Helburu horiek lortzeko ikasleak aintzat hartzeaz gain familiekin esku-hartzearen beharra azaltzen dute. Horregatik, familiei harrera egokia eskaintzea, familiekin elkarrizketa bultzatzea nahiz familiak eskola bizitzaren parte egitea gomendatzen dute, jardunbide hauek eskolatu berri diren ikasleen integrazioa erraztuko dutela kontsideratzen dutelako.

3. IKERKETAREN HELBURUAK

Ikerketaren helburu orokorra Euskal Autonomia Erkidegoan bizi diren Espainiaz kanpotik etorritako familien ezaugarriak eta beraien eskola eta hizkuntza eredu aukerak nolakoak diren ezagutzea da, zehazki, Lehen Hezkuntzako seme-alabei dagokienez.

Zehaztu diren helburu espezifikoak ondorengoak dira:

1. Familia etorkinen ezaugarri orokorrak ezagutu eta deskribatzea: ezaugarri demografikoak, soziokulturalak eta profesionalak.
2. Familia etorkinen eskola aukeraketaren ezaugarri nagusiak ezagutzea.
3. Familia etorkinen hizkuntza eredu aukeraketaren ezaugarri nagusiak deskribatzea eta emaitza esanguratsuak aztertzea.

4. METODOLOGIA

Ikerketa, alde batetik, deskriptiboa da datuak jaso diren uneko errealitatea deskribatzea duelako xede. Bestetik, korrelazionala da, hizkuntza

eredua aukeratzeko arrazoiak eta ondorengo aldagaien artean korrelazioak egin direlako: hizkuntza eredu, familiaren hizkuntza (gaztelera/ ez gaztelera) eta inguru soziolinguistikoa.

4.1. Lagina

Lagina Espainiaz kanpotik etorri eta EAEn bizi diren 302 familiek osatzen dute. Familia hauek EAeko Lehen Hezkuntzako eskoletan ikasten duten seme-alabak dituzte. Lagina errepresentagarria izan zedin, laginketa ez-zorizkoa eta estratifikatua burutu da, kontuan izan direlarik ondorengo ezaugarriak: eskola mota (publikoa-kontzertatua), hizkuntza-eredua (A-B-D), ikasle etorkinen portzentajea eskolan, gune geografikoa (landa/hiria), probintzia (Alaba, Bizkaia, Gipuzkoa). Laginketarako erabili den unitatea eskola izan da, eta horretarako EAEn kokatutako 24 eskola hautatu dira. Laginaren diseinurako kontuan izan dira EAE-ko familia etorkinen jatorrizko herrialdeen portzentajeak, eta lagina honen araberakoa izatea errespetatu da.

4.2. Datu bilketarako tresnak

Datuen bilketa inkestaren bidez egin da. Inkestaren diseinua aurrez eginitako ikerketa kualitatiboan oinarritu da. Hau elkarrizketa sakonaren bidez egindako 22 kasuen analisisa da (Etxeberria, et.al., 2009). Beraz, datu kuantitatiboak jasotzea erraztu duen inkestak familiek aurrez emandako arrazonomendu eta hautemateak ditu oinarritzat. Zehazki, lan honetan jasoko ditugun emaitzak atal batzuei buruzkoak dira: datu sozio-demografikoak; eskola aukeraketaren informazio iturriak eta arrazoiak; hizkuntza ereduaren aukeraketa eta arrazoiak.

4.3. Datuen bilketa eta azterketa

Estatistika irizpideak kontuan izanik, EAeko ikastetxeetan oinarrituta egin da lagina. Ikastetxeekin kontaktuan jarri ondoren, ikerketa helburuen berri eman zitzairen eta beraien adostasuna eskatu. Eskolek bertako ikasleen familiekin kontaktuan jartzeko modua eskaini zuten. Ikastetxe eta familien etxeetan burutu zen datu bilketa. Inkestaren aplikazioa elkarrizketa modura eta, beti ere, gurasoetako batekin, burutu zen 2009. urteko urtariletik iraila bitartean. Datuak SPSS programaren bidez aztertu dira.

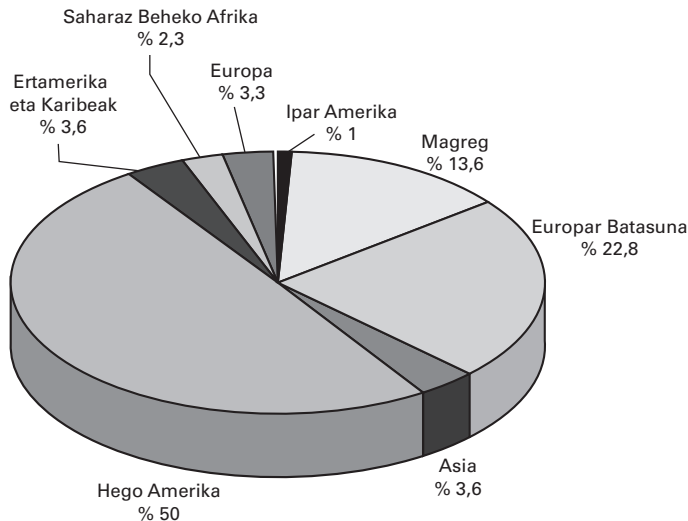
5. EMAITZAK

5.1. Helburu espezifikoa

Familia etorkinen ezaugarri orokorrak ezagutu eta deskribatzea: ezaugarri demografikoak, soziokulturalak eta profesionalak.

5.1.1. Ezaugarri demografikoak

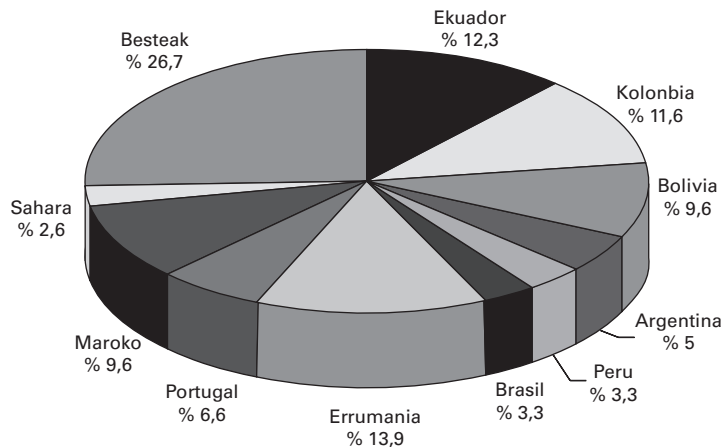
Lagina osatzen duten % 81,5 emakumeak dira eta % 18,5 gizonezkoak. Erdia baino gehiagok 30-39 urte bitarte ditu (% 54,3), baina kontuan hartzekoa da 20-29 eta 40-49 urte bitartekoak % 16,6 eta % 20,9 direla, hurrenez hurren. Familia gehienek batez beste 5-6 urte bitarte daramatzate EAEn bizitzen. Dena dela, aldaketa nabaritzen da 2000. urtetik aurrera, lagineko familien % 88 urte horretatik aurrera iritsi baita EAEra.

Grafikoa 1
Jatorrizko zonaldea

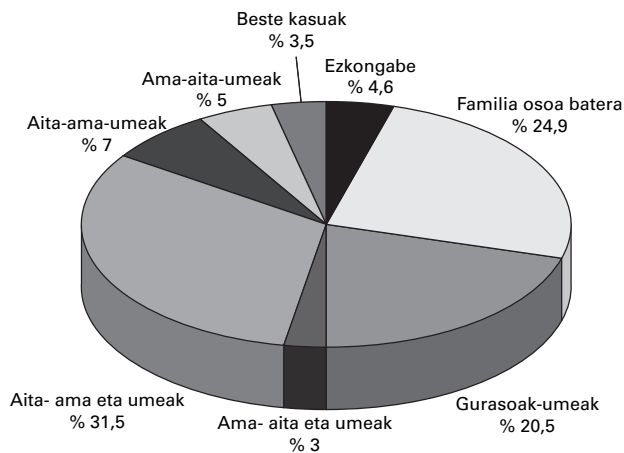
Lagina osatu duen guraso taldearen jatorria anitza izanik ere, familien erdiak Hego Ameriketatik etorri dira.

2. Grafikoa ikusten den bezala, talde handiena Errumaniarrek osatzen dute, ondoren Ekuadorretik datozenek, Kolonbiatik, Boliviatik eta Marokotik (% 9,6). Neurri baxuxeagoan ditugu Portugaletik, Argentinatik, Perutik eta Brasiletik datozenak. Esan beharra dago jatorriari dagozkion porzentaiak EAEko datu orokorren tendentziak islatzen dituztela (INE, 2008).

Grafikoa 2
Jatorrizko herrialdea

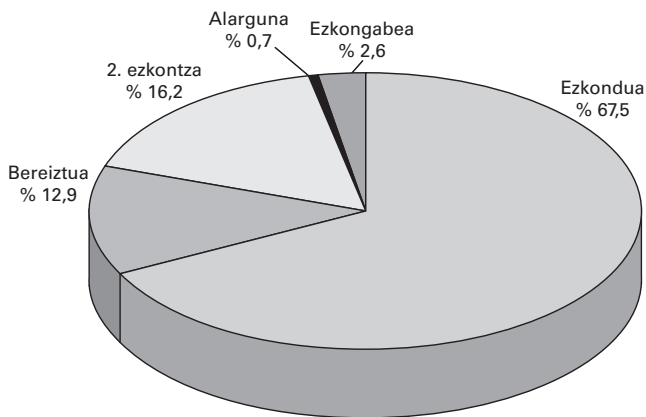
Laginareen % 75,2 jatorrizko herrialdean hiriguneetan bizi ziren, eta % 16,9, berriz, herri batean. Landa guneko herri txikietatik datozenak gutxiago dira, % 7,6 hain zuzen. Egungo bizilekua, berriz, % 51,7 ren kasuan hiria da, % 42,7 ren kasuan herri urbanizatua eta % 5,6 ena landa guneko herria da.

Grafikoa 3
Iritsiera EAera

Familien arteko migrazio prozesuek ezaugarri desberdinak dituzte, baina agerikoa da gehienek zailtasunak izan dituztela kide guztiak ba-

tera iristeko. Izan ere, ikertzen ari garen laginaren kasuan, familia guztiak EAera batera etortzea heren batek egin du. Nolanahi ere, arruntagoa da familia kideak EAera momentu desberdinetan iristea, laginaren % 70,5en kasua denez gero. Hauen artean badira berezitasunak, baina kasu gehienetan lehena iristen dena aita da. Beraz, iritsierari dagokionez egoera anitza da, ziur aski hainbat faktoreren baitakoa: ekonomikoa, legala, laborala, edo ziurgabetasunari lotutakoa.

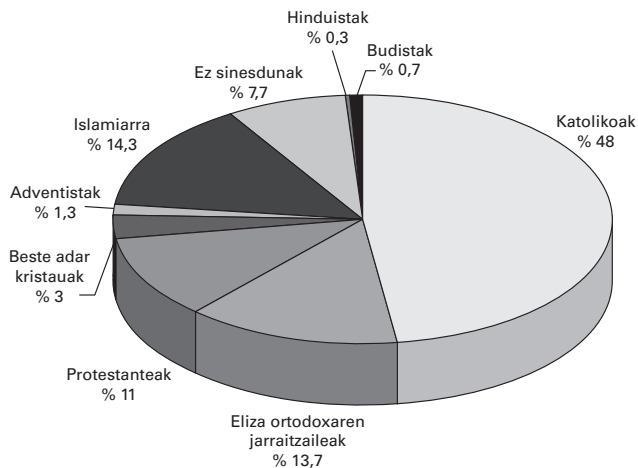
Grafikoa 4
Egoera zibila

Familiaren egoera zibilarri dagokionean, lagineko familietatik bi herenak, seme-alaben gurasoak, elkarrekin bizitzen jarraitzen dute. Bananduen kasuan, % 82k EAEn jaiotakoa du bere bikotekidea. Bikote mistoak, jaioterriaren baitan, ugaritzen ari dira gure gizartean. Gaur egun bikotea dutenen artean, bikotearekin 1-3 ume dituzte gehienek (% 78), eta gutxi dira 4 umetik gora dituztenak (% 9,9). Familien % 69,2k jatorrizko herrialdean bakarrik izan dituzte haurrak eta, % 30,8k berriz, harrera herrian. Dena dela, harrera herrian izaten dituzten ume kopurua gehienek kasuan ume bat edo hiru izaten dira.

5.1.2. Ezaugarri soziokulturalak

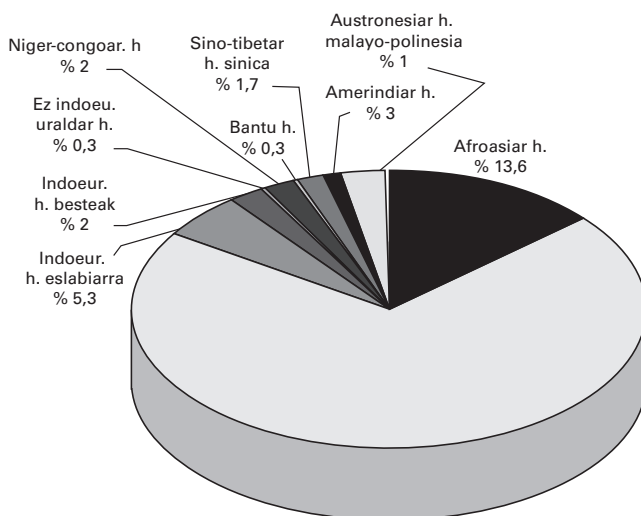
Ondorengo lerroetan laburtzen dira familiek adierazi dituzten ezaugarri soziokulturalak: erlijioak, ama hizkuntza, hizkuntza kompetentzia eta hezkuntza formala nahiz iraunkorra.

Lagineko gehienek erlijioa semitikoa da; batetik, kristau adarra nagusitzen da eta hauen artean batez ere katolikoa. Eliza ortodoxoaren jarraitzaileak eta kristau protestanteak dira ondoren ugariak. Presentzia txikia

Grafikoa 5
Erljiioak

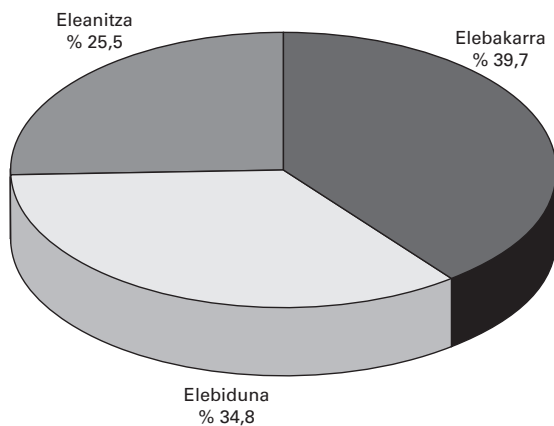
dute ordea beste adarretako kristauak, hots, Jehovaren testiguak edo mormoi jarraitzaileak kasu. Bestetik, islamiar adarrekoak dira familien %14,3. Azkenik, erlijio Dharmikoen presentzia baxua da, hinduista eta budistak ditugu hauen artean. Erljio sinesmenik ez dutenak laginaren %8a dira.

Grafikoa 6
Ama hizkuntzak

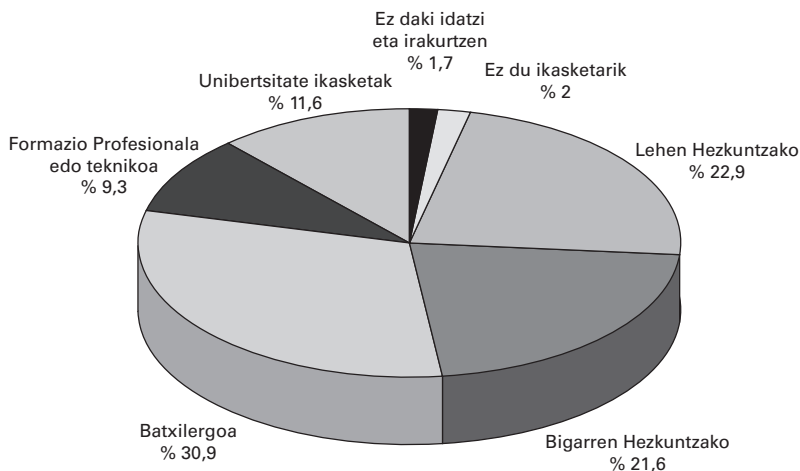
Ama hizkuntzari dagokionean, 30 ama hizkuntza desberdin jasotzen dira laginean. Hauen artean indoeuropar hizkuntzak dira gehienak (% 77,8). Multzo honetan erromantze hizkuntzak nagusitzen dira eta hauen artean, gaztelera du lekurik handiena, eta ondoren errumanierak. Bestetik, % 7,3k erromantzea ez den ama hizkuntza dute: Albaniera, Ingelesa, bulgariara, ukrainiera, errusiera, alemana eta hungariera. Bestalde, Asiatik etorritako familiak ditugunez, indoeuropar familiako indoarioak ditugu; Pakistanetik (Punjabera) eta Indiatik (Sindhia).

Hizkuntza afroasiarren presentzia ere garrantzitsua da. Hauen artean arabiera da ordezkatuena, nahiz eta tamazight hizkuntza ere marokoar familia batzuen ama hizkuntza izan. Bestelako hizkuntza familietakoak dira gainerakoak. Saharaz beheko Afrikatik etorritako familien ama hizkuntzak Bantu familiakoak dira gehienak, eta Niger-Congoar familiakoak besteak. Beste hizkuntza familien presentzia txikiagoa da; amerindiarrak (guarania eta quechua), Sino Tibetar familiakoa Mandarin txinera eta Austronesiar familiako tagaloa. Lagineko subjektuen % 10,3k ama hizkuntzatzat hizkuntza gutxiagotu bat du eta gainerakoak, jatorrizko herrialdeko hizkuntza nagusia.

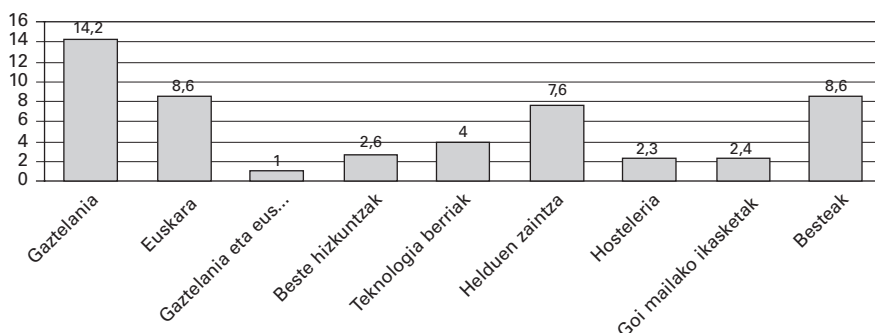
Grafikoa 7
Hizkuntza kompetentzia

Aldi berean, lagineko subjektuen hizkuntza ezagutzari buruzko datuak jaso dira beraiek emandako informazioaren baitan. Hemen ikusi da laginaren % 39,7 elebakarrak direla eta % 34,8 berriz elebidunak. Elebidunen artean, kasurik gehienetan ama hizkuntza jatorrizko herrialdeko hizkuntza nagusia dutenak ditugu (Adib: errumaniera, portugesa), eta EAera etorritakoan gaztelania ikasi dutenak. Badira ordea, EAera etorri aurretik elebidun zirenak, hots, ama hizkuntza modura hizkuntza gutxiagotu bat dutenak (Adib: quechua, guarania dakitenak) eta gaztelania dakitenak.

Grafikoa 8
Ikasketa maila

Aipagarria da laginaren % 25,5k kompetentzia eleanitza izatea. Talde honetan ditugu euren herrialdean jada elebidunak edo hirueledunak zirenak eta harrera herrialdean gaztelania ikasi dutenak. Esaterako marokorarrak ditugu, arabiarra eta frantsesa jakin (baita Tamazight-a kasu batzuetan) eta harrera gizartean gaztelania ikasi dutenak. Errumaniarrak, errumaniera, eta errusiera edo hungariera dakitenak, eta gainera gaztelania ikasi dutenak. Saharaz Beheko afrikarrak, bertako hizkuntza gutxiagotua ama hizkuntza izan (Adib: bubi, kikongo, fe'fe), kolonietako hizkuntza nagusia ezagutu eta ondoren gaztelania ikasi dutenak. Familia batek ere ez du adierazi euskararen kompetentzia nahiz eta, ondoren ikusiko dugun bezala, familien % 3,6 euskarazko ikastaroetan aritua izan.

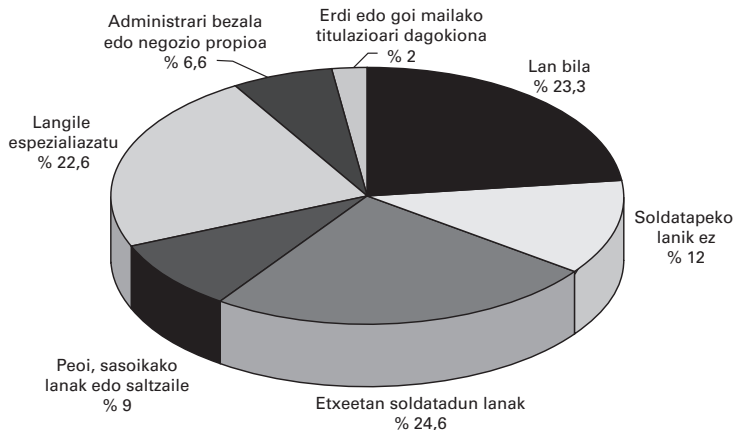
Grafikoa 9
Formazio iraunkorra

Formazioari dagokionean, lagineko oso pertsona gutxi dira alfabetatu gabeak eta ikasketarik gabeak. Lehen eta Bigarren Hezkuntzako ikasketak dituzte laginaren bostenak eta % 30,9k, berriz, batxilergoa. Formazio Profesionala edo teknikoa eta unibertsitate ikasketak neurri baxuagoan dituzte.

Hezkuntza formalaz gain, ordea, familia batzuk (% 18,2) formazio iraunkorreko programetan parte hartzen dute EAEn; batzuek hizkuntzei lotua (batez ere gaztelania eta neurri baxuagoan euskarazko kurtsoa) eta besteek lanbide izan litekeenera egokitzen diren ikasketak, esaterako, zaintzari lotutakoak edo ostalaritzari lotutakoak. Neurri baxuan burutu dituzte goi mailako ikasketak.

5.1.3. Ezaugarri profesionalak

Ezaugarri sozioekonomikoei dagokienean galde egin zaie duten lanbide profesionalaren inguruan. Ondorengoak izan dira erantzunak.

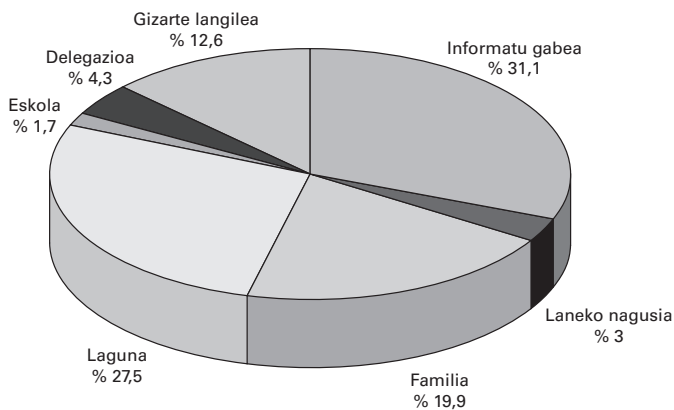
Grafikoa 10
Perfil profesionala

Krisi garaian egindako datu bilketaenez, ia laurdena lan bila zebilen datu bilketa egin zenean. Bestetik, baditugu soldatapeko lanik egiten ez dutenak umeak zaindu behar dituztelako edo lan baimenik ez dutelako. Beste laurden batek soldatadun lanak burutzen dituzte etxeetan. Jatorrizko herrialdeetan burutzen zituzten lanak kontuan hartuz gero, han lanik gabe zegoen emakume asko harrera gizartean besteen etxeetako lanak egitera pasatzen dira; Lagineko % 9ak peoi, sasoikako lanak edo saltzaile gisa lan egiten du, halaber, % 22,6k langile espezializatu gisa (adib: argiketari, mekanikoak..); gutxi dira lan administrari bezala edo negozio propioa kudeatzen edo erdi/goi mailako titulazioari dagokion postu batean dihardutenak.

5.2. Helburu espezifikoa

Familia etorkinen eskola aukeraketaren ezaugarri nagusiak deskribatzea.

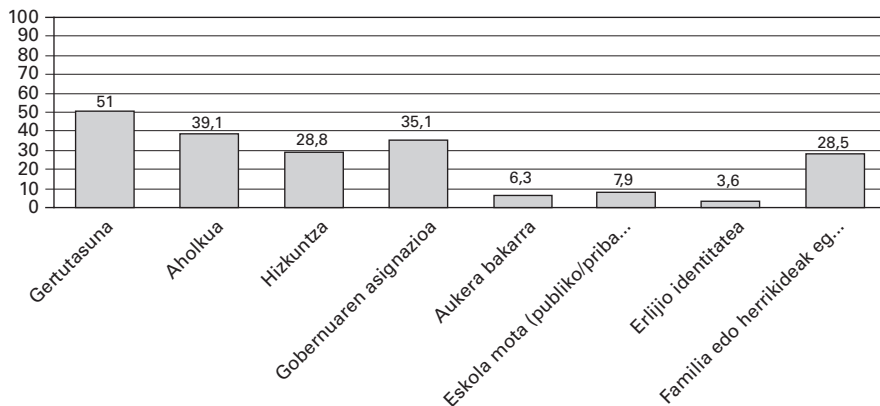
Eskolaren aukera zer nola egin zuten jakiteko bi galdera zuzendu zitzaizkien. Bata, eskolari buruzko informazioa nola eskuratu zuten, eta bestea, berriz, hautaketaren oinarritzko arrazoiei buruzkoa. Aukeraketa hori zertan oinarritzen den jakin ahal izateko inkestaren bidez arrazoen zerrenda aurkeztu zitzaien.

Grafikoa 11
Eskola informazioa

Informazio bideari buruz herenek diote inork ez diela informaziorik eman eskolaren aukera egiteko orduan. Besteek, ordea, norbaiten aholkua jaso dute; lagunaren batek edo familiarteko batek informatu ditu. Instituzioek informatzea gutxiagotan suertatu da. Oso gutxitan jaso da informazioa laneko nagusiaren eskutik.

Eskola aukeratzeko orduan familiek kontuan izan dituzten arrazoiak aztertu direnean, ikusi da arrazoi bat baino gehiago kontuan hartu dituztela batzuek. Orotara, garbi ikusi da gertutasuna, alegia, eskola eta etxearen artekoa, edo eskola eta lanekoarena nagusitu dela. Ondoren nagusitzen dira pertsona baten bitarteko aholkua eta Hezkuntza Departamentuaren esleipena (Eskola Batzordeen bidez). Ia herenaren kasuan, eskola aukeraketa hizkuntza ereduaren eskaintzaren arabera burutu da, eta neurri berean familia arteko edo herrikideren bat eskolan dutelako. Maila baxuagoan azaltzen dira eskola publiko-pribatua izatearen arrazoiak eta eskolaren erlijio identitatea.

Grafikoa 12
Eskola aukera arrazoiak

5.3. Helburu espezifikoa

Familia etorkinen hizkuntza eredu aukeraketaren ezaugarri nagusiak deskribatzea eta esanguratsuak diren emaitzak aztertzea.

Lagin osoaren baitako datuak aztertu ondoren hizkuntza ereduaren aukeraketarekin lotutako emaitzak azalduko ditugu. Laginean, «D ereduan» ikasten duten ikasle kopurua da handiena (% 43,8), ondoren B eredukoa (% 28,8) eta azkenik A eredukoa (% 27,4).

Taula 1
Hizkuntz-ereduen aukeraketa familien jatorrizko hizkuntzaren arabera

	Ama hizkuntza		Guztira
	Ez gaztelania	Gaztelania	
A eredia	33 (%40)	49 (%60)	82
B eredia	39 (%45)	47 (%55)	86
D eredia	75 (%57)	56 (%43)	131
Guztira	147	152	299

1 Taulan azter daitekeen bezala, D ereduan ditugu jatorrizko hizkuntza gaztelera ez beste hizkuntza duten ikasle gehiago (% 57). Aitzitik, A ereduan ikasten dutenetatik ama-hizkuntza gaztelera dutenak gehiago dira (% 60), baita B ereduan ere, nahiz eta aldea oso handia izan ez.

Taula 2
**Hizkuntz-ereduen aukeraketa familien hizkuntza
 konpetenziaren arabera**

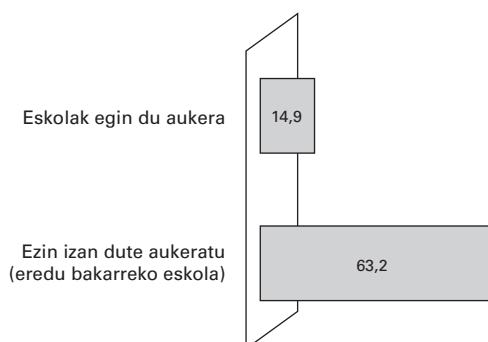
	Elebakarrak	Elebidunak	Eleanitzak	Guztira
A eredua	34 (% 29)	30 (% 28)	18 (% 24)	82
B eredua	36 (% 30)	29 (% 27)	21 (% 27)	86
D eredua	47 (% 40)	46 (% 43)	38 (% 49)	131
Guztira	117	105	77	299

Aldi berean, hizkuntza ikaskuntzan esperientzia handiagoa duten gurasoak eredu euskaldunagoetara jotzeko tendentzia ikusten da (Taula 2).

Hizkuntza ereduaren hautaketarako irizpideak ezagutzeko aurrez aurkeztu zaizkie zenbait arrazoi. Arrazoen artean ditugu, alde batetik, eskolari lotutakoak, bestetik, arrazoi instrumentalak ikaskuntzari lotuak, hizkuntzarekin edo beste ikasgaiekin; azkenik, sozialak.

Ikusirik EAEko hezkuntza sistemak bi hizkuntza ofizialak menderatzea helburu duela ikasleek Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza bukatzen dutenerako (175/2007 Dekretua, 218, 2007-11-13) interesgarria da ikerketa lagin honetako gurasoen hizkuntza ereduaren aukerarako erabili dituzten irizpideak aztertzea, nahiz eta gaur egun hizkuntz ereduaren antolaketa hezkuntza sisteman eztabaidan egon. Azterketa honetarako kontuan izan dira hizkuntza eredua (A, B edo D), familiaren hizkuntza (gaztelera/ ez gaztelera) eta inguru soziolinguistikoa. Aldagaien artean egindako kontingentzia taulak esanguratsuak izan diren kasuan adierazi egin da esanguratasun maila.

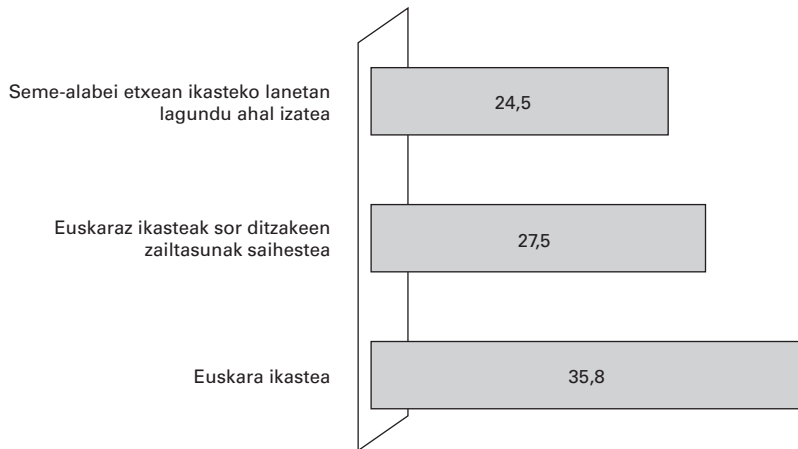
Hizkuntza ereduaren hautaketa: eskolari lotutako arrazoiak

Grafikoa 13
Eredu aukera, eskolari lotutako arrazoiak

Eskolari lotutako arrazoiaren artean gehienek *ez du hizkuntza eredu aukerarik egin*, seme-alaben eskola eredu bakarrekoa delako. Egoera hau batez ere D ereduaren duten eskoletan eta herri euskaldunetan gertatzen da. Familiak diotenez gutxitan hautatu du eskolak beraien ordeztu seme-alaben ereduak. Beti ere, hau gertatzen da eredu bat baino gehiago eskaintzen duten eskoletan. Beraz, familiaren esku gertatzen da oro har hizkuntza ereduaren aukera egitea.

Hizkuntza ereduaren hautaketa: arrazoi instrumentalak³

Grafikoa 14
Eredu aukera, arrazoi instrumentalak

Arazoi instrumentalei dagokienez, % 35,8k *euskara ikastearen* garrantzia azaldu du eta beste % 64,2k ez du azaldu «euskara ikastea» hizkuntza ereduaren aukerarako arrazoi gisa. Euskara ikastea nahi izan dutenen artean ditugu nahiz D, B, eta A ereduaren aukera egin duten familiak, gaztelera edo beste hizkuntza batekoak direnak, eta testuinguru soziolinguistiko desberdinetakoak. Aldagai bakoitzean ditugun batez bestekoen arteko desberdintasunak ez dira esanguratsuak.

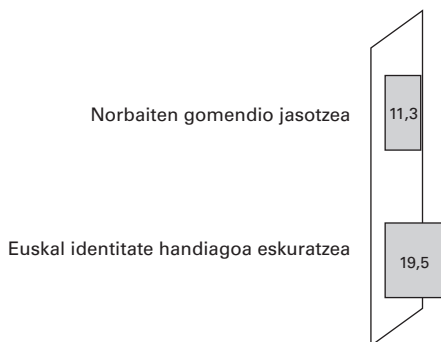
Familien % 27,5ek *euskaraz ikasketak egiteak sor ditzakeen zailtasunak saihesteagatik* aukeratu du hizkuntza ereduak. Ereduaren araberako batez bestekoen arteko aldeak esanguratsuak dira ($p = 0,000$); honela, A ereduaren ikasten dutenak dira arrazoi hau gehien adierazi dutenak eta maila baxuagoan B ereduak. Gaztelera ama hizkuntza dutenak gehiagotan azaldu dute arrazoi hau ($p = 0,001$). Izan ere, hauen artean % 36k ematen

³ Hizkuntza ereduaren aukera gurasoen esku balego emandako arrazoiak.

du arrazoi hori, eta gaztelera jatorrizko hizkuntza ez den familien artean berriz % 18k.

Etxean ikasteko lanetan familiak lagundu ahal izatea kontuan izan du familien % 24,5k. Ereduari dagokionez batez bestekoen arteko desberdintasunak esanguratsuak dira ($p = 0,000$); A ereduko ikasleen familiak dira batez ere arrazoi hau ematen dutenak eta neurri txikiagoan B eredukoak. Halaber, arrazoi hau gehiago izaten dute kontuan gaztelera hitz egiten den herrietatik datozenek ($p = 0,000$).

Hizkuntza ereduaren hautaketa: arrazoi sozialak

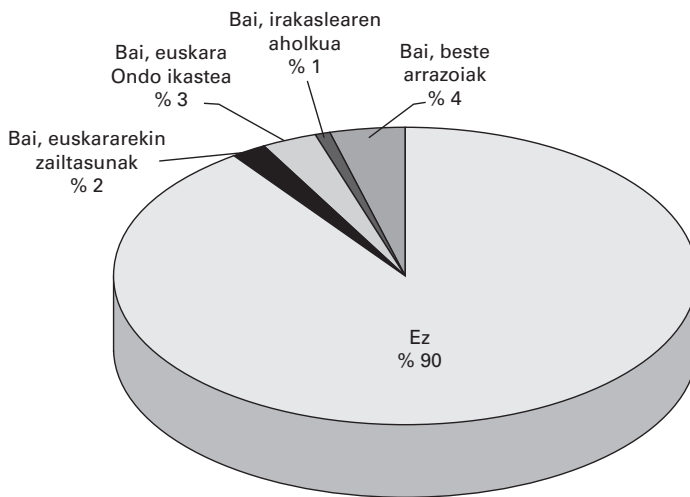
Grafikoa 15
Eredu aukera, arrazoi sozialak

Arrazoi sozialen pisua orobat baxuagoa da. Dena dela, familien % 19,5k adierazi du *euskal identitate handiagoa eskuratzea* kontuan izan duela seme-alaben hizkuntza eredia hautatzerako orduan. Dena dela, batez bestekoen arteko aldeak ez dira esanguratsuak ez hizkuntza eredia, ez jatorrizko hizkuntza ezta gune soziolinguistikoaren arabera ere. Ereduaren hautaketan identitate arrazoiak pisu gutxiago dute hizkuntza arrazoiek baino.

Bestetik, deigarria suertatzen da zein familia gutxik hautatzen duten hizkuntza eredia aholkuren baten ondorioz. Horien artean, B eredukoak izan dira aholkatuenak, eta neurri dezente baxuagoan A eta D eredukoak. Batez bestekoen arteko aldea esanguratsua da ($p = 0,031$).

Hizkuntza ereduaren aldaketari dagokionez ondorioztatzen da familia gehienek ez dituztela seme-alabak ereduz aldatzen. Honek adierazten du zer nolako eragina duen lehen aukerak seme-alaben hizkuntzaren ibilbidean. Dena dela, ez dago diferentziarik eredu euskaldunagora edota gaztelerazkoagora pasa direnen artean. Irakasleak aldaketa aholkatu izatea ez da sarritan ematen (% 1).

Hizkuntza eredu aldaketza

Grafikoa 16
Hizkuntza eredu aldaketza

6. KONKLUSIOAK

Ikerketan parte hartu duen gehiengoak emakumezkoa da. Honek adieraz dezake emakumeen rolen artean nabarmena dela haurren ardura amaren esku izatea, batez ere seme-alaben lehen urteetan. Ikertu dugun familia laginako gehiengoak bost urte inguru daramatza EAEn. Kasu gehienetan hiri-errikoak dira emigratzen dutenak.

Emigratzeko prozesuari dagokionez oso egoera anitzak bizi dituzte familiek, eta ondorioz ikusi da denbora batean elkarrengandik urrun bizi behar izaten dutela familia kideek. Egoera horrek eragin dezake emakumezkoen eta gizonezkoen arteko rolen ikuspegian, autoritate irudian eta orokorki heziketa eremuan. Zentzu honetan aipa dezakegu Terrenek (et. al, 2007) adieraziaz; migrazioak hezkuntza prozesuak sor ditzakeen zailtasunen kontzientzia hartzea areagotzen duela. Emigratio prozesuko lehen pausua gizonezkoek eman dute. Dena dela, ia kasu guztietan haurrak izan dira jatorrizko herrialdea azkenak utzi dutenak. Horrek adierazten du haur horien amek bere gain dutela seme-alaben ardura, nahiz eta heldu diren beste herrialde batetara. Bat gatz Hochschildek (2000) bere idatzian «zaintzaren kate globalak» (global care chains) izendatutakoarekin. Hots, emakumeak harrera herriko pertsonak zaintzea lanbide hartzeko, puskatu egin behar izan duela bere familia propioaren ardura baina hau kudeatzen jarraitzen duela bizi den tokitik ere. Zergatik atxiki zaio beti emakumeari

ardura mota hori? Ez al du errudunaren kontzientzia sortzen egoera honen?

Konposizioari dagokionez familia nuklearra da familia tipo nagusia (bikotea seme-alabekin bizi dena). Laginaren herena berriz banandua da, baina hauen artean ia erdia bere herrialdean banandu zen. Beraz, emigrazio prozesuak bikote hausturen ugaritzea ekar dezakeen ustea aztertu beharra dago. Bigarren aldiko elkartzeko ugari atzeman daitezke ikerketan eta gure laginean deigarria da portzentaje handi batean EAEn jaiotako bikote berriarekin elkartzeko. Beraz, hausturak, aldaketak eta jarraipenak familia finkatze prozesuaren ezaugarriak dira.

Datu soziokultural eta profesionalen bidez lortutako emaitzak aniztasunaren adierazgarri gertatu dira. Bertan ikusi da herrialde desberdinetako familiak EAEn hezkuntza sisteman sartu direnean homogeneotasunaren irudia puskatu dutela. Agerian geratu da hizkuntza eta erlijio askotako familietako ikasleria dugula eskuartearen. Hezkuntza formalean erdi mailako ikasketak dituzten gurasoak nagusitzen dira baina beraien lanbideak beti ez datoz bat aurreprestakuntzarekin. Lan mundu probisionalean jarduteak formazio iraunkorrerako motibapena eragiten du beraiengan.

Hezkuntzaren inguruan jaso ditugun datuei buruz, lehenik eskola aukeraketaren ingurukoak aztertu ditugu. Honen inguruan zera adierazi beharra dago, eskola aukeraketarako orduan informazio iturri nagusienak lagunen eta familiartekoenak direla. Honela bada, instituzioen eragina eskola aukeratzeko orduan erlatiboa dela esan daiteke, eta sare sozialek pisu handiagoa hartu dutela. Bestalde, familien herenek ez dute inongo aholkurik jaso eta eskola aukera beraien kabuz egin dute. Orokorrean, familien eskola aukeraketa arrazoi praktikoek eta gomendioek gidatu dute batez ere. Bigarren maila batean, gobernuaren esleipenaren ondorioz aukeratu dute eskola familien herenek, Eskolatzeko Batzordeen bitartez. Beste zenbaitentzat familia edo herriakideak eskolan izateak garrantzia izan du. Hizkuntza ereduaren eragina ere aipatzekoa da, izan ere, laginaren ia herenak kontuan hartzen du eskolaren hizkuntza ereduak eskola aukeraketa egiteko orduan. Hizkuntza irizpideek eskolaren erlijio identitateak baino garrantzia handiagoa duela dirudi familien ustez. Honenbestez, nahiko argi azaldu da sare sozialek duten garrantzia guraso etorkinek eskolaren aukera egin behar dutenean. Erakundeetara jotzea baino naturalagoa zaie beraien giro sozialera zuzentzea. Eskolaren aukera egiterakoan hizkuntzaren kezka handiagoa azaldu dute A ereduko aukera egin dutenek.

Testuinguru soziolinguistikoaren eragina handia da eskolak eskaintzen duen ereduaren, alegia, hizkuntza ereduak harremanean daude testuinguru soziolinguistikoarekin. Hizkuntza giro euskaldunekoak eredu bakarra eskaintzen dute ia beti, nagusiki D ereduak. Hori dela eta giro horietan bizi diren familia askok ez dute hizkuntza ereduak aukeratzeko aukerarik izan. Hizkuntza giro nahasiagoa duten lekuetako eredu eskaintza zabalagoa denez, familiek bere esku izan dute ereduaren aukera egitea. Izan ere, eskola-

ren eredu ezarpena ez da handia. Beraz, testuinguruaren baldintzapena eskola beraren baldintzapena baino handiagoa da.

Familiek emandako arrazoi instrumentalei dagokionez, familien he-
renek baino gehiagok euskara ikasteari garrantzia eman diote eredu-
hautzean. Baina hauek euskararen ikaskuntza ez dute lotzen hizkuntza ere-
duarekin. Alegia, euskara ez da izan faktore eragilea ereduaren aukeran; A,
B eta D ereduak aukeratu dutenen artean euskara ikastearen aldekoak bai-
titugu, diferentzia esanguratsurik gabe. Beharbada datu honek adierazten
digu euskara ikastearen aldeko jarrera baikorra dela baina euskararen ikas-
kuntza intentsiboagoa bultzatzen dezaketen ereduari buruzko bizipen kontzien-
terik ez dutela. Gerta liteke, baita ere, testuinguru erdaldunagoetan bizi di-
renak eskola mailan bakarrik ikustea euskararen ikaskuntzaren aukera eta
horren alde egitea arrazoi hori dela eta.

Eskolako ikaskuntza euskaraz egitea saihesten duten familien artean
gaztelera jatorrizko hizkuntza dutenak gehiago dira, gaztelera ez beste hiz-
kuntzatakoak baino. Beharbada, gaztelera jatorrizko hizkuntza dutenek
gaztelaniaren jarraipena ziurtatua ikusten dute EAEn eta honek segurtasuna
eskaintzen die ikaskuntzarako, euskaraz ikasteak suposa ditzakeen
baldintzapenen aurrean. Bestalde, gaztelera ez beste hizkuntzetakoak ez
dute hainbeste kezka ikaskuntza bidea euskaraz egiteko. Euskarazko zail-
tasunak saihesteko jarrera, batez ere, A ereduak hautatzen duten familiengan
ikusten da. Hauen usteen artean dago euskarazko ikaskuntzak ikaskuntza
orokorraren errendimenduan negatiboki eragiten duela eta horren ondorioz
egiten dute A ereduaren hautua.

Etxeko lanetan lagundu ahal izatea kontuan hartzen duten familieta-
tik gehienak A ereduak dira eta gaztelera dute ama hizkuntza. Gurasoen
hizkuntza seme-alaben ikaskuntza hizkuntza izateak segurtasun handia-
goa sentiarazten die gurasoei etxeko lanetan lagundu ahal izateko. Aitzitik,
gaztelera ez diren herrialdeetatik datozenek gaitasun gutxiago dutela
senti dezakete seme-alabei etxeko lanetan laguntzeko (euskaraz ez dakite-
lako, eta gaztelania ez dutelako hezkuntza formalean landu). Horrek era-
man ditzake arrazoi hau ez lehenestera ereduak hautatzeko orduan.

Seme-alabek euskal identitatea eskuratzearen aldeko jarrera ez da hain
handia familien artean. Familiek hizkuntzaren ikaskuntzaren inguruan du-
ten ikusmira neurri handiagoan izan daiteke instrumentala, identitatearena/
integraztailearena baino. Neurri handi batean, familientzako euskara ikas-
tea garrantzitsua eta motibagarria da etorkizun profesionalean atak ire-
kiko dizkion ustetan.

Orotara esan liteke ikerketa lan honen emaitzak argigarriak direla fa-
miliak bere lekua izan dezan bere seme-alaben eskolako hezkuntza proze-
suan.

Jasotze-data: 2010/03/16

Onartze-data: 2010/05/26

The present article is part of a broader research work. This paper presents the analysis of the arguments used by immigrant families in relation to the options of educational and linguistic models for their children enrolled in Elementary Education in Schools of the Basque Autonomous Community. After reviewing the policies of the Department of Education of the Basque Government regarding the incorporation of newly arrived students to the Basque Educational System, the characteristics of families on a sample of 302 families have been studied. Demographic, sociocultural and professional data that provide insight into the process of emigration are obtained. Besides, the reasons that underlie the choice of families for educational and linguistic models are analyzed, and according to the obtained results, reflections that can bring greater awareness of the educational situation that face these families are debated with the goal of meeting better their demands by establishing an improved communication between home and school.

Keywords: *Primary Education. Immigrant family. Language models. Autonomous Community of Euskadi.*

El trabajo que se presenta está ubicado en un marco más amplio de investigación. En este artículo se presenta el análisis de las argumentaciones de las familias de origen inmigrante sobre las opciones de centros educativos y modelos lingüísticos respecto a sus hijas o hijos matriculados en la Educación de Primaria en centros de la CAPV. Revisadas las políticas del Departamento de Educación del Gobierno Vasco respecto a la incorporación del alumnado recién llegado al Sistema Educativo Vasco, se procede al estudio de las características de las familias sobre una muestra de 302 familias. Se obtienen datos de carácter sociodemográfico, sociocultural y profesionales que permiten conocer su proceso de emigración. A su vez, se analizan las razones en las que se basan la familias para la elección del centro educativo y el modelo lingüístico, y a la luz de los resultados obtenidos, se hace una reflexión que puede aportar mayor conocimiento de la situación educativa que afrontan estas familias y atender mejor a sus demandas estableciendo una mejora en la comunicación entre familia y escuela.

Palabras clave: *Educación Primaria. Familia inmigrante. Modelos lingüísticos. Comunidad Autónoma de Euskadi.*

Le présent travail s'intègre dans un cadre de recherche plus large. Ce document présente l'analyse des arguments des familles immigrées

au regard du choix des centres éducatifs et modèles linguistiques pour la scolarisation de leurs enfants dans des centres de la Communauté Autonome du Pays Basque en Éducation Primaire. Après révision des politiques du Département d'Éducation du Gouvernement Basque, concernant l'intégration des nouveaux élèves dans le Système Éducatif Basque, une étude est réalisée sur les caractéristiques des familles sur un échantillon de 302 familles. Cette étude fournit des données de caractère sociodémographique, socioculturel et professionnel, qui permettent de connaître leur processus d'émigration. Parallèlement, les motivations des parents quant au choix du centre éducatif et du modèle linguistique adopté sont analysées, et au vu des résultats obtenus, une réflexion est faite afin d'apporter une meilleure connaissance de la situation éducative qu'affrontent ces familles, et mieux répondre à leurs attentes en travaillant à l'amélioration de la communication entre les parents et l'école.

Mots clé: *L'enseignement primaire. Famille d'immigrants. Modèles de langue. Communauté Autonome d'Euskadi.*

BIBLIOGRAFIA

- Agindua, 1998ko uztailaren 30ekoa, Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa sailburuarena, hezkuntzaren arloko hainbat ekintza eta neurri arautzen dituen, gizarte edo kulturaren ikuspegitik besteak baino egoera txarragoan diren ikasleentzat eta eskolara egokitzeko zailtasun handiak dauzkaten ikasleentzat (EHAA 164. 1998-8-31).
- , 2007ko otsailaren 27koa, Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa sailburuarena, 2006-2007 ikasturtean Lehen eta Bigarren Hezkuntzan hasi berri diren ikasle etorkinentzako hizkuntza errefortzuko programak (EHAA 54. 2007-3-16).
- Aparicio, R. (2001): «La literatura de investigación sobre los hijos de inmigrantes.» *Revista migraciones*, 9, 171-182.
- Barquín, A. (2006): «Eskola eta euskara: etorkinen seme-alaben integrazioarako giltzarriak». *Jakingarriak*, 58, 34-43.
- Basurko, F.; Galarreta, X.; Lukas, J.F.; Pikabea, I. (2006): «Hezkuntza-kooperatiben egoera EAE-n». *Tantak*, 35, 45-60.
- 175/2007 Dekretua, urriaren 16koa, Euskal Autonomia Erkidegoko Oinarrizko Hezkuntzaren curriculum sortu eta ezartzeko (EHAA 218. 2007-11-13).
- Euskararen Kontseilua (2006): *Aniztasunean. Euskara eta immigrazioa hezkuntza sisteman*. Jardunaldiak 18/19-XII-06. Bilbo. Dokumentu argitaratu gabea.
- Etxeberria Sagastume, F. (2001): «Realidad multicultural: un reto para las personas de la educación». In J.A. Amezcua; F. Peñafiel eta D. González (Zuz.), *El psicopedagogo en el desarrollo comunitario. La planificación de los recursos humanos*. Granada: Universidad de Granada.
- ; Intxausti, N. (2009): *Percepciones educativas de familias inmigrantes en escuelas de la Comunidad Autónoma del País Vasco*. Actas del Congreso

- AIDIPE Educación, investigación y desarrollo social. Huelva: Universidad de Huelva. 1335-1344 orr.
- Eusko Jaurlaritza (2003): *Ikasle etorkinak epez kanpo eskolatzea arautzeko instrukzioak zirkularra*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza (Dokumentu argitaratu gabea).
- (2004): *Ikasle etorkinak artatzeko programa*. Gasteiz: Hezkuntza Ikerkuntza eta Unibertsitate Saila.
- (2006): *Jarraibideak, Hezkuntza sailburuordeak Lehen eta Bigarren Hezkuntzako ikastetxe publikoei emandakoak, eskolan berriki sartutako ikasle etorkinei laguntza ematea helburu duten Hizkuntza Indartzeko Proiektuei buruz*. http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.net/r432459/eu/contenidos/informacion/dif8/eu_2083/adjuntos/instrucciones_refuerzo_06_07_e.pdf. 2007ko ekainaren 12an kontsultatua.
- (2007): *Programa de Interculturalidad y de inclusión de alumnado recién llegado 2007-2010*. http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.net/r43-573/es/contenidos/informacion/dif8/es_2083/adjuntos/PLANaren_aurkezpena_c.pdf. 2008ko otsailaren 12an kontsultatua.
- (2008): *Situación actual del alumnado inmigrante matriculado en el curso escolar 2007-2008*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza (Dokumentu argitaratu gabea).
- (2008a): *Matrikula EAE*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza. (Dokumentu argitaratu gabea).
- (2009): *Alumnado de Primaria por modelo y red. Curso 2009-2010*. http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.net/r43-573/es/contenidos/informacion/dia4/es_2025/adjuntos/09_10/matricula_c/cuadrosobli0910_c.pdf. 2009ko abenduaren 28an kontsultatua.
- Hochschild, A.R. (2000): «Global care chains and emotional surplus value». In A. Giddens eta W. Hutton (zuz.) *On the Edge: Globalization and the New Millennium*. Londres: Sage.
- INE (2008): *Revisión del padrón municipal (1/01/08). Datos a nivel nacional, Comunidad Autónoma y provincia*. <http://www.ine.es>. 2009ko urtarrilaren 29an kontsultatua.
- Jaussi Nieva, M.L.; Rubio, T. (1998): *Kultura-arteko hezkuntza. Eskolan aniztasun etniko eta kulturalari hezkuntz erantzuna emateko orientabideak*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- MEC (2009): *Datos y cifras. Curso escolar 09-10*. http://www.educacion.es/mecd/estadisticas/educativas/dcce/Datos_Cifras_web.pdf. 2009ko urtarrilaren 25ean kontsultatua.
- Septién, J.M. (2006): *Mugarik gabeko eskola*. Gasteiz: Arartekoa.
- Terrén, E.; Carrasco, C. (2007): Familia, escuela e inmigración. *Revista migraciones*, 22, 9-46.
- Zapata, M. (2006): Etorkinak eta hizkuntza ereduak. <http://www.erabili.com/zerberri/muinetik/1149839897>. 2007ko ekainaren 14an kontsultatua.